DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-29>

УДК 378.015.311

Тюльпа Т.М.

Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ

Анотація. Стаття присвячена визначенню й теоретичному обґрунтуванню організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у професійній підготовці до яких відносимо: впровадження міждисциплінарної інтеграції навчальних дисциплін, наповнення змісту освіти соціально-орієнтованими смислами; використання соціалізуючого потенціалу соціокультурного середовища, спрямованого на формування гуманістичної й демократичної соціальної взаємодії; забезпечення організаційно-методичного супроводу процесу формування соціальної компетентності з урахуванням індивідуальної траєкторії професійної підготовки; активізація досвіду соціально значущої діяльності. Визначені умови являють собою значущі обставини, що зумовлюють досягнення майбутніми фахівцями оптимального рівня соціальної компетентності.

Ключові слова: організаційно-педагогічні умови, майбутні фахівці соціономічних спеціальностей, соціальна компетентність.

Tyulpa Tetiana

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE OF INTENDED SPECIALISTS OF SOCIONOMIC SPECIALTIES IN VOCATIONAL TRAINING

Summary. The article is devoted to the definition and theoretical substantiation of pedagogical conditions formation of social competence of intended specialists of socionomic specialties in vocational training. The social competence system formation of pedagogical conditions of intended socionomic specialists we understand as a set of purposeful actions, the vector of which coincides with the main educational tasks, reflect the basic requirements for the organization of activities, ensure the successful achievement of the goal, introduction of which in the educational process will promote the development of motivational-value and reflective sphere, the formation of socially directed knowledge, skills and skills necessary for social interaction in the framework of professional activity. We determined the pedagogical conditions according to the results of the study: implementation of interdisciplinary integration of educational disciplines in the formation process of social competence of intended socionomic specialists; filling the content of education with socially-oriented meanings that will contribute to the formation of their outlook; using the socializing potential of the sociocultural environment, aimed at forming a humanistic and democratic style of communication for the participants of social interaction, development of a stable motivational system and value orientations; providing organizational and methodological support for the process of social competence formation of intended socionomic specialists on the basis of its technologicalization, taking into account the individual trajectory of vocational training; intensification of socially significant activities experience, involving other social education institutions and communities in cooperation with higher educational establishments in order to organize socially oriented interaction. It is obvious that mentioned and substantiated conditions of social competence formation of intended socionomic specialists in the process of vocational training form a systematic unity. The realization of the holistic complex of these conditions is based on the rethinking of the core directions of students' activity organization in the educational process of the higher educational establishment.

Keywords: organizational and pedagogical conditions, future specialists of socio-economic specialties, social competence.

Постановка проблеми. У сучасних українських реаліях одним із шляхів оновлення професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей є оволодіння ними соціальною компетентністю, яка визначається нами як інтегративна якісна категорія, особистісне новоутворення, що з'єднує в собі ціннісне розуміння соціальної дійсності, конкретні якості особистості, здібності, соціальні знання, уміння як керівництво до дії, суб'єктна готовність до застосування соціального досвіду в головних сферах діяльності людини, здатність здійснювати соціально перспективні перетворювальні впливи, аналізувати їх наслідки. Будь-яка система може успішно функціонувати і розвиватися лише при дотриманні певних умов. Тому резуль-

тат процесу формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей залежить від створення спеціальних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці педагогічних умов організації й здійсненню освітнього процесу в контексті компетентнісного підходу присвячені дослідження В. Беспалька, Л. Выготского, С. Гончаренка, Л. Дітковської, А. Литвина, Т. Лупиніс, П. Підкасистого та ін. Пошуку ефективних організаційно-педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей здійснювали вчені О. Біла, І. Богданова, О. Варєцька, Т. Качалова, Н. Рабецька та ін. Авторами в наукових дослідженнях досить ґрунтовно висвітлено проблеми

ролі організаційно-педагогічних умов у структурі наукового знання як сукупності можливостей освітнього й матеріально-просторового середовища, використання яких сприяє підвищенню ефективності цілісного педагогічного процесу. Також наукові зазначають, що специфічною рисою поняття «організаційно-педагогічні умови» є те, що воно включає в себе елементи всіх складових процесу навчання і виховання: цілі, зміст, методи, форми, засоби, результати. У цьому сенсі важливим є твердження А. Литвина про те, що «педагогічні умови забезпечують цілісність навчання й виховання в освітньому середовищі навчального закладу, відповідність вимогам суспільства й запитам ринку праці, сприяють усебічному гармонійному розвитку для виявлення її задатків, врахування потреб і формування загальнолюдських і професійно важливих якостей, ключових кваліфікацій, загальних і професійних компетенцій» [2, с. 28–29].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на вагомі результати цих досліджень, поза увагою залишилася проблема визначення й обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей в процесі професійної підготовки.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення й теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у професійній підготовці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під організаційно-педагогічними умовами системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей ми розуміємо комплекс цілеспрямованих дій, вектор яких співпадає із основними освітніми завданнями, відображають основні вимоги до організації діяльності, забезпечують успішне досягнення поставленої мети упровадження яких у процес формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей сприятиме розвитку їхньої мотиваційно-ціннісної й рефлексивної сфери, формуванню соціально спрямованих знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення соціальної взаємодії у межах професійної діяльності.

У ході визначення й обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей ми спиралися на вимоги, що пред'являються сучасним суспільством до конкурентоспроможного фахівця; загальні підходи до організації і здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей; зміст процесу формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей як складової їхньої професійної компетентності; результати виявленої специфіки професійної діяльності представників соціономічних професій.

За результатами дослідження нами було визначено організаційно-педагогічні умови, за яких формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей має відбуватися найбільш ефективно. Такими педагогічними умовами у дослідженні виступили:

– впровадження міждисциплінарної інтеграції навчальних дисциплін у процес формування соці-

альної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей; наповнення змісту освіти соціально-орієнтованими смислами, що сприяють формуванню їхньої світоглядної позиції;

– використання соціалізуючого потенціалу соціокультурного середовища, спрямованого на формування гуманістичного й демократичного стилю спілкування учасників соціальної взаємодії, розвитку стійкої системи мотиваційно-ціннісних орієнтацій;

– забезпечення організаційно-методичного супроводу процесу формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей на основі його технологізації з урахуванням індивідуальної траєкторії професійної підготовки;

– активізація досвіду соціально значущої діяльності, залучаючи до співпраці із ЗВО інші інститути соціального виховання, громади з метою організації соціально спрямованої взаємодії.

Охарактеризуємо кожну з визначених умов.

На основі опрацювання наукової літератури визначено, що важливою організаційно-педагогічною умовою формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей є забезпечення міждисциплінарної інтеграції навчальних дисциплін, що сприяє ефективному засвоєнню комплексу знань з різних дисциплін як інтегрованої цілісності, які сприяють формуванню цілісних знань студентів.

Метою міждисциплінарної інтеграції спрямованої на формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей є створення умов для освоєння ними соціальних знань, набуття досвіду прийняття рішень, здійснення особистого вибору, розвитку навичок соціальної взаємодії і почуття відповідальності на основі використання всього потенціалу наукового знання й соціального досвіду. Сферами проблематизації в контексті соціальної компетентності є: людина, життя, світ, суспільство, інші люди, події, власне «Я», що сприяє засвоєнню майбутніми фахівцями соціономічних спеціальностей категорій «свобода», «відповідальність», «соціальна взаємодія», «творчість», «сенс життя» тощо. Отже, інтегративним фактором, що «насичує» зміст навчальних дисциплін є соціально-ціннісні орієнтири, обґрунтування їх значимості. Спираючись на визнання інтегративної сутності соціальної компетентності, міждисциплінарність як взаємодія наук передбачає використання всього потенціалу наукового знання для вирішення завдань формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей і реалізація її в умовах професійної діяльності.

В контексті компетентнісної парадигми сучасної освіти важливою умовою формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей вважаємо використання соціалізуючого потенціалу соціокультурного середовища ЗВО, спрямованого на формування гуманістичного й демократичного стилю спілкування учасників соціальної взаємодії, розвитку стійкої системи мотиваційно-ціннісних орієнтацій. ЗВО набувають особливу соціальну спрямованість: вони стають не тільки інструментами отримання професійної кваліфікації, а й накопичення соціального капіталу, як сукупності соціальних цінностей, стандартів, норм поведінки, правил моралі, комунікативних навичок тощо. Виходячи із специфіки проведеного дослідження й поділяючи думку М. Братко,

О. Бурдуковської, О. Лісовця, М. Роганової, В. Радула та ін., ми трактуємо соціокультурне середовище ЗВО як частину культурно-освітнього простору, яке представляє собою багаторівневе, полісередовищне явище, в якому здійснюється соціалізація і інкультурація особистості, становлення соціальної зрілості, яка змінюється під впливом суб'єктів, що функціонують у ньому, формування її соціальної компетентності. Будучи інтегративним фактором, соціокультурне середовище ЗВО є найбільш загальним рівнем соціально-культурної детермінації процесу формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. Шляхами реалізації цієї умови є: участь у студентських організаціях, виходячи з освітніх, професійних, соціальних потреб, корелюючи їх з соціокультурним контекстом розвитку молоді; участь у студентському самоврядуванні, яке є основою формування і розвитку професійної приналежності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, розуміння суспільної цінності своєї майбутньої праці; реалізація соціально-культурної діяльності як форми активного ставлення особистості до соціуму. Соціалізуючий потенціал соціокультурного середовища ЗВО відкриває широкі перспективи для свідомої самозміни студентів за допомогою надання їм свободи вибору й прийняття рішень; свободи вибору роду діяльності, можливості конструювання власного стилю соціальної взаємодії; можливості спробувати себе в різноманітних соціальних ролях; освоїти різні складові освітнього простору [4, с. 262].

Забезпечення організаційно-методичного супроводу процесу формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей на основі його технологізації з урахуванням індивідуальної траєкторії професійної підготовки є наступною умовою формування соціальної компетентності. Враховуючи наукові досягнення С. Калашнікової, І. Ніколаеску, В. Решетнікова під організаційно-методичним супроводом будемо розуміти цілісну, системно організовану діяльність, в процесі якої створюються умови для формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, їхнього професійного зростання, тобто, як технологію організації співпраці суб'єктів освіти. Зазначений процес інтегрується в рамках організаційного, методичного забезпечення й педагогічного супроводу [1].

Організаційне забезпечення включає в себе аналіз сучасних вимог суспільства до фахівців соціономічних спеціальностей, а також управління діяльністю суб'єктів освітнього процесу щодо реалізації змісту формування соціальної компетентності. Методичне забезпечення являє собою планування і розробку комплексу навчально-методичної документації, засобів навчання, які забезпечують упровадження випереджального змісту формування соціальної компетентності. Педагогічний аспект організаційно-методичного супроводу формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей включає в себе формування мотивації із зони найближчих інтересів студентів, вибір принципів, підходів, технологій, методів, що забезпечують продуктивність зазначеного процесу.

У межах соціокультурного середовища ЗВО формується індивідуальна освітня траєкторія, яка яв-

ляє собою персональний шлях реалізації особистісного потенціалу майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей в освіті, сукупність їхньої соціально орієнтованої діяльності, пізнавальних й інших здібностей. Індивідуальна траєкторія складається й корегується за рахунок моніторингу результатів індивідуального розвитку і реалізується завдяки застосуванню комплексу заходів, а саме: розроблення індивідуальних планів навчання, різномірних за складністю творчих завдань за соціально орієнтованими наскрізними темами; реалізація індивідуалізованих принципів відбору дидактичних засобів; перевага самостійного навчання; гнучка адаптація змісту до різних форм його освоєння; розробка програм тьюторської підтримки; супровід у вирішенні проблем формування соціальної компетентності; забезпечення можливості варіювання змісту соціокультурного середовища, розвитку соціального досвіду і особистісних якостей, врахування індивідуальних особливостей і можливостей, спрямованість соціально орієнтованого змісту на особистість майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, індивідуальних особливостей і їхній подальший розвиток. Реалізація цієї умови забезпечує трансформацію пізнавального типу діяльності в соціо професійний з відповідною зміною потреб і мотивів, цілей, дій, засобів і результатів.

Системоутворювальним фактором цілеспрямованого формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей є діяльність, активність самого студента, тому важливою умовою успішності процесу вважаємо активізацію досвіду соціально значущої діяльності, залучаючи до співпраці із ЗВО інших інститутів соціального виховання, громади в організації соціально спрямованої взаємодії. Реалізація цієї умови дозволяє розвивати у студентів уявлення про норми, цінності професійної діяльності, про способи поведінки і власної ролі в ній. Разом із Т. Малхасяном, В. Орел, Л. Сафроновою, Н. Яксою вважаємо, що соціальний досвід є досвідом спільної життєдіяльності людей, зафіксований в знаннях, принципах і нормах поведінки, моральних приписах, традиціях, звичаях, ритуалах відображений у всій сукупності знань, накопичених людством. Саме це дозволяє надати процесу формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей комунікативний, діяльнісний, інтерактивний характер.

У процесі формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей соціально значуща діяльність студентів вузу виконує наступні функції: соціалізуючу, розвиваючу, культурологічну, перетворюючу, гармонізуючу, мобілізуючу, ціннісно-орієнтуючу [5]. У соціально значущих ініціативах майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей проявляється їх прагнення до участі в житті ЗВО, культурно-територіальної громади, суспільства, до задоволення й реалізації соціальних потреб в активності, незалежності, самостійності, прояву особистісної гідності. Відповідно до цього, одним з основних завдань ЗВО стає організація відповідних напрямів роботи зі студентами щодо стимулювання й розвитку їх соціалізації і, як наслідок, формування соціальної компетентності.

Організацію цього процесу ми забезпечуємо передовсім за допомогою процесу навчання як сус-

пільного явища, метою якого є цілеспрямована, організована, систематична передача старшим і завоювання молодим поколінням досвіду суспільних відносин, результатів розвитку суспільної свідомості. В ході активного навчання в процесі позитивної міжособистісної взаємодії удосконалюються комунікативні навички й вміння майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, розвивається позитивна мотивація до соціальної взаємодії, що сприяє формуванню компонентів соціальної компетентності.

Студентське самоврядування – важливий інститут активізації досвіду соціально значущої діяльності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей основне завдання якого полягає у формуванні почуття відповідальності й чіткого розуміння соціального замовлення й вимог суспільства [3, с. 209]. Уважаємо, що студентське самоврядування є основою усвідомлення професійної приналежності, розуміння суспільної цінності майбутньої праці, впливає на формування професійної ідентичності студентів, отже, є інструментом формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

Волонтерська робота як фактор активізації досвіду соціально значущої діяльності спрямована на допомогу ближньому, дозволяє майбутнім фахівцям соціономічних спеціальностей реально побачити позитивний результат своєї праці. При цьому волонтерство дає молодій людині можливість проявити себе в різних моделях взаємодії, набутти навичок, необхідних у професії для відповідального лідерства й виконавської діяльності. Особливого значення для формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей набуває соціальне волонтерство – діяльність з надання допомоги таким категоріям громадян, як особи з обмеженими можливостями здоров'я, люди похилого віку, ветерани, малозабезпечені, бездомні, громадяни, які постраждали в екстремальних ситуаціях (природних, соціальних); неповнолітні з груп соціального ризику та ін. Важливою складовою соціально зна-

чущої діяльності є волонтерство молоді в зв'язку з потребами інклюзивної освіти, яке виражається в організації й проведенні майбутніми фахівцями соціономічних спеціальностей заходів, спрямованих на трансляцію цінностей інклюзії, створення сприятливого соціально-психологічного клімату, атмосфери довіри й підтримки в освітніх установах. З позицій компетентнісного підходу соціальне волонтерство як суспільно корисна діяльність студентської молоді може служити основою для формування соціальної компетентності

Таким чином, дана умова дозволяє розглянути процес формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей як формування досвіду продуктивної соціально-комунікативної діяльності через накопичення індивідуального, особистого досвіду, вироблення свого ставлення до соціально-педагогічної реальності, формування особистісних норм і переконань з урахуванням соціокультурних стратегій розвитку суспільства.

Висновки і пропозиції. Отже, визначені нами організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, до яких ми відносимо впровадження міждисциплінарної інтеграції навчальних дисциплін; використання соціалізуючого потенціалу соціокультурного середовища; забезпечення організаційно-методичного супроводу процесу формування соціальної компетентності; активізація досвіду соціально значущої діяльності, являють собою значущі обставини, зумовлюють досягнення майбутніми фахівцями оптимального рівня соціальної компетентності. Очевидно, що перераховані і обґрунтовані умови формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей в процесі професійної підготовки утворюють системну єдність. Реалізація цілісного комплексу цих умов базується на переосмисленні стрижневих напрямків організації діяльності студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Список літератури:

1. Калашнікова С.А. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки управлінців-лідерів в умовах сучасних суспільних трансформацій : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.06. Київ, 2011. 36 с.
2. Литвин А.В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови». Львів : СПОЛІОМ, 2014. 76 с.
3. Радул В. Студентське самоврядування як один із засобів ефективного розвитку особистості *Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки*. 2012. Вип. 9. С. 208–216.
4. Роганова М.В. Соціокультурне середовище вищого навчального закладу як один з чинників виховання духовної культури сучасного студента *Педагогічний дискурс. ХГПА*. 2012. Вип. 12. С. 261–267.
5. Якса Н.В. Формування соціального та особистісного досвіду людини як соціалізаційний процес *Креативна педагогіка. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки*. 2015. Вип. 10. С. 148–153.

References:

1. Kalashnikova, S.A. (2011). *Teoretyko-metodolohichni zasady profesiinoi pidhotovky upravlintsiv-lideriv v umovakh suchasnykh suspilnykh transformatsii* [Theoretical and methodological principles of professional leadership training in modern social transformations]. (PhD Thesis). Kyiv.
2. Lytvyn, A.V. (2014). *Metodolohichni zasady poniatia «pedahohichni umovy»* [Methodological principles of the concept of «pedagogical conditions»]. Lviv: SPOLIM. (in Ukrainian)
3. Radul, V. (2012). *Studentське samovriadiuvannia yak odyin iz zasobiv efektyvnoho rozvytku osobystosti* [Student self-government as one of the means of effective personal development]. *Vytyky pedahohichnoi maisternosti. Seriya: Pedahohichni nauky*, vol. 9, pp. 208–216.
4. Rohanova, M.V. (2012). *Sotsiokulturne seredovyshe vyshchoho navchalnoho zakladu yak odyin z chynnykiv vykhovannia dukhovnoi kultury suchasnoho studenta* [Socio-cultural environment of higher education as one of the factors of upbringing of the spiritual culture of the modern student]. *Pedahohichni dyskurs. KhHPA*, vol. 12, pp. 261–267.
5. Yaksa, N.V. (2015). *Formuvannia sotsialnoho ta osobystisnoho dosvidu liudyny yak sotsializatsiyni protses* [Socio-cultural environment of higher education as one of the factors of upbringing of the spiritual culture of the modern student]. *Kreatyvna pedahohika. Akademiia mizhnarodnoho spivrobotnytstva z kreatyvnoyi pedahohiky*, vol. 10, pp. 148–153.